

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2018

SEPEDI LELEME LA GAE: LEPHEPHE I
SEPEDI HOME LANGUAGE: PAPER I

Nako: Diiri tše 3

100 Meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 12. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
 2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
 3. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
 4. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
-

KAROLO YA A TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

(Dikolo di sa tšo tswalelwa. Lesedi o ile Johannesburg go bona fao mmagwe a šomago.)

Lesedi: *(O sa tšo fologa thekisi, gomme o bolela a nnoši)* Pampišana ye ke kgolwa gore e tla ntšwela mohola. Ke iteboga ge nkile ka e boloka gabotse. Le ge mma a se sa šoma fa, ba ka no ba le mohlala wa gagwe. *(O lebelela rathekisi yo mongwe)* Tshwarelo malome.

Radithekisi: Aga, o nyaka go ya kae?

Lesedi: Ga ke nyake thekisi malome, ke nyaka thušo. Ke nyaka lefelo le. *(O mo neela pampišana yela)*

Radithekisi: *(A e tšea, a e lebelela)* Owo, *Apple Garden!* Ga se kgole le mo re lego. O dio theoga ka wona mokgotha wo, wa tshela mekgotha ye mebedi ye e putlago, gomme wa fapogela go la go ja ge o fihla go wa boraro. O kgona go bala a ke re?

Lesedi: Ee, malome.

Radithekisi: Ge ntše o sepela o tla bona *Apple Garden* e ngwadilwe ka ditlhaka tše kgolo, tša mebalabala, ka go le letshadi.

Lesedi: Ke lebogile kudu malome.

Radithekisi: Go lokile "*mfana wam*". *(Ka tlabego)* Gabotse o yo nyakang gona kua ka gore ga se lefelo la bafana ba go lekana le wena?

Lesedi: Mma o kile a šoma gona. Bjale ke nyaka ba ntaetše mo a šomago gona bjale.

(Lesedi o fihla Apple Garden, Mmasekanta o mo laeletša moo mmagwe a šomago gona, e lego "S & S Escort Agency")

Lesedi: *(O mokgotheng gape, o ipotšiša dipotšišo tše di hlokago moarabi.)* Mosadi yola o reng a re leina la mma ke Sebolai? E ka ba mma o rile go fihla fa a ipitša Sebolai goba ke bona ba mo theilego bjalo. Gona ge eba ke sona Sebolai, ke sa eng? Leina le lona šele – *S & S Escort Agency*, e sego hotele. Ke hotele e bjang yona ye? Kgane ke tšona tša maemo a godimo? Aretse! Re tla di bona tša toropokgolo ya Johannesburg. Se sengwe seo se ntlabago ke gore ke bone mosadi yola a fetoga sefahlegong ge ke bolela leina la mma. Lesedi, felo fa o ka re o tloga o dira mošomo wa botseka. Dipotšišo tše ntši tše tša go hloka dikarabo ge ke di kopanya, le go se rate ga mma go etelwa, go mpha maseme. Mohlomongwe le go amogelega nka se amogelege. Aga, tše ke diroboto tša boraro. Ijo, ke ye *S & S Escort Agency* ka nnete; eupša wo moago ga o bonale e le hotele ya maemo ao a bego a bolelwa ke mma. Ke dirang bjale? **Tau e ja mohlolela**; e re ke tsene ke botšiše. E bile mohlokomedi šo. *(O a mmatamela)* Thobela tate!

Matompolo: *(A rototše mahlo)* Yaa moša! Fa ga se lefelo la go ralokela bana ba go nkgga mekgato.

Lesedi: *(Ka letšhogo le boikokobetšo)* Tshwarelo tate, ke kgopela thušo fela. Ke nyaka mosadi yo go thwego ke Sebolaiše. *(Lesedi o rile a sa maketše a nagana gore e ka ba o lahlegile Sebolaiše o tšwelela a goeletša Matompolo)*

Sebolaiše: *(O ka re o swaregile; Lesedi le yena o makaditšwe ke makalo ya mmagwe).* Lesedi!

Lesedi: Mma!

Sebolaiše: Gabotsebotse o nyakang fa?
 Lesedi: Ke tlilo bona mma wa ka yo a rategago, le go tseba mo a šomago. Go feta fao, ke nyaka go tseba bophelo bja toropokgolo pele ke eya yunibesithing ya Cape Town. Ke bone se se tla kgonega ge nka šala ke letile lefelo leo mma a dulago go lona.
 Sebolaiše: Bjale o reng o se wa mpotša mola ke le kua gae?
 Lesedi: Kgopolo ye e šetše e ntlela mola o sepetše, gomme ka bona le tša go ngwala mangwalo di tlo senya sebaka.

(Sebolaiše o ile a sa boledišana le morwa wa gagwe gwa tsena Majasane a befetšwe)

Majasane: O ntira setlaela ke a bona. Ke kgale o eja tšhelete ya ka, bjale o thoma go ...
 Sebolaiše: *(Ka bogajana)* Majasane, o se ke wa ntena! A ke re le wena o humane karolo ya gago! O ra bjang ge o re ke kgale ke eja tšhelete ya gago? *(Go kwagala modumo wa kolo ya maphodisa ka ntle, Majasane a tšwa, a tšhaba).*
 Lesedi: *(O emeletše ka letšhogo sekhutlwaneng)* Mma, na gabotse go diregang? Nkane o ka re felo fa le phela bophelo bja go makatša, bja go tšhoša?
 Sebolaiše: *(O thoma go kgitla sello)* Ngwanaka, lehono gona ngwedi o apogetšwe ke maru. Ga go sa na seo nka se fihlago ngwanaka. O mponetše.
 Lesedi: *(Ka kgakanego)* Ke go bonetše?
 Sebolaiše: Dula fase ke go botše tšohle. *(Lesedi o goga setulo o dula go lebana le mmagwe).* Ngwanaka, bophelo bo boima. Ke rile go fihla mo Johannesburg, ka fetša dibekebeke ke sa hwetše mošomo. Moo ke bego ke fihlile hlogo le gona ba se sa nkwa bose. Mafelelong ka wela mošomo kua Apple Garden. Ke thomile gona ke hlwekiša, ke dira teye le go rongwa, ka ge ke ile ka gana go gogelwa sehlopheng sa bao ba šomišwago kgwebong ya thobalano. Ge matšatši a ntše a eya, Sathane a thoma go nkalatša go re ke tsene sehlopheng seo, ka ge moputso wa bona o be o le godimo kudu. Ke lekile ka maatla go gwatalala, eupša Sathane a tla ka maatla a go feta a ka. A mpontšha tšhelete yeo ke tlo e hwetšago, le dibaka tše dingwe. Seo e be e se maaka. Ka ge ke be ke šoma fao, ke be ke bona bophelo bja godimo bjoo banenyana bao ba bego ba bo phela. Mafelelong ke ile ka thetsega, ka tsena sehlopheng.
 Lesedi: Mosadi yo mokaaka ka wena mma! *(A lebantšha lebating go tšwa).* Ge e le nna o se sa itshwenya ka go nthuša sekolong ka tšhelete ya mohuta wo. *(A bula lebati a tšwa, a le bethiša ka maatla)* *(Bjale ke a kwešiša gore ke ka lebaka la eng ba bitša mma, Sebolai ...)*
 Sebolaiše: *(A mo kitimela)* Lesedi! O! Lesedi ngwanaka hle, se ntlogele. Ke tlo šala le mang ge ke lahlwa ke wena leitšibolo la ka? Joo, ngwanaka joo! Lesedi!!!

[E tsopotšwe go tšwa go: *Ke di bone* (2008); letl. 83–91; E. L. Nyatlo]

- 1.1 Go ya ka kgopolo ya gago ke ka lebaka la eng Lesedi a bitša rathekisi malome etšwe ba sa tsebane? (1)
- 1.2 Hlaloša gore ke eng seo se makaditšego rathekisi ka thušo yeo Lesedi a bego a e kgopela. (1)
- 1.3 Ngwala dilo TŠE NNE tšeo di dirilego gore Lesedi a tsenwe ke maseme ka morago ga go boledišana le Mmasekanta kua Apple Garden. (4)

- 1.4 Mmolelwana wo o kotofaditšwego o tšweletša seema. Se ngwale ka botlalo gomme o hlaloše gore se sepelelana bjang le maemo ao Lesedi a ikhweditšego a le go wona. (2)
- 1.5 Hlaloša gore Matompolo o be a šupa eng ge a re: "Fa ga se lefelo la go ralokela bana ba go nkgamekato". (1)
- 1.6 Ngwala mantšu a a boletšwego ke Lesedi ka polelotharedi:
"Tshwarelo tate, ke kgopela thušo fela." (1)
- 1.7 Ke mabaka afe a mabedi ao a šušumeditšego Lesedi gore a ye Johannesburg? (2)
- 1.8 Na o bona e le tshwanelo gore ngwana a etele motswadi wa gagwe ntle le go mo tsebiša? Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.9 Ngwala lehlalosešagotee la "mokogetha" gomme o le šomiše lefokong la gago go laetša kwešišo ya lona. (2)
- 1.10 Hlaloša gore Sebolaiše o šupa eng ge a re go Lesedi: "O mponetše". (1)
- 1.11 Ka dintlha tše pedi hlaloša gore ke eng seo se ilego sa gapeletša Sebolaiše go šoma mošomo woo a bego a o dira. (2)
- 1.12 Na o rata ka mokgwa woo Sebolaiše a rarollotšego bothata bjo a ikhumanego a le go bjona ge a fihla Johannesburg? Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.13 Hlaloša maikutlo ao a tšweletšwego ke Lesedi polelong ya gagwe ya mafelelo ya mantšu ao a thaleletšwego. Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.14 Ge nkabe o le Lesedi o be o tla dira eng morago ga go kwa ditaba tšeo mmago a go anegetšego tšona? Thekga karabo ya gago. (2)

25 meputso

KAROLO YA B KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala ditemana tše di latelago ka kwešišo gomme o di akaretše ka mafoko a lesome ka go ngwala DINTLHA fela. Kakaretšo ya gago e be le mantšu a go se fete a 90.

Ka kua lapeng la moruti Raloka, dipelo di fifetše matswalo a garogile gobane mosadi wa Moruti Raloka e lego tatago Railo yo a ilego bošole o timetše. O be a dula a balabala ka ga morwagwe Railo gore a o tla boa neng kua bošoleng. Ka ge Railo a sa ngwale go tsebiša batswadi gore o gona o sa phela, mmagwe o ile a fetša ka gore morwa wa gagwe wa thoro ka e tee o bolailwe bošoleng. Taba ye ya go se ngwale ga morwa wa gagwe e ile ya mo hlokiša boroko le khutšo moyeng. Tumo ya dijo le yona e ile ya fela. O ile a sesefala ka lebaka la gona go se je dijo, mafelelong a hlakana hlogo.

Moruti o lekile ka maatla go mo rapelela eupša gwa pala. O be a na le morwedi o tee yo a bego a bitšwa Lesedi. Yena o be a šala le mmagwe bjalo ka modiša wa gagwe ge tatagwe a ile diphuthegong go yo rera lentšu la Modimo. Le lengwe la matšatši ge moruti a sa tšwele mohumagadi wa gagwe a šetše le Lesedi, go kwagala gore o ile a laela Lesedi a re šala mo ke tlo boa. Kgane ke gona go timela ga mmagwe. Lesedi o rile ka morago ga lebakanyana ge a bona mmagwe a sa boe a thoma go fela pelo. Ke ge a tla tšwa a re ke ya go mo lebelela. A makala ge a sa mmone e bile leswiswana le swara. O ile a boela ka lapeng a maketše a bile a gakanegile. E rile ge moruti a fihla a mo tšhela ka tšona le yena a tlelwa ke letšhogo la poifo a re mohlomongwe mohumagadi wa gagwe o bolailwe ke batho. Ka ge e be e šetše e le bošego ba ile ba robala eupša bja dintšhi boroko ba se bo pate go fihlela le le latelago letšatši ge le hlaba.

Gona moo kgošana ya motse e ile ya tsebišwa. Yena o ile a letša phalafala ya go bitša pitšo ya kgothekgothe go tla go tsebiša setšhaba ka ga mohumagadi wa moruti yo a timetšego. Setšhaba se rile go tsebišwa ka ga kotsi ye e hlagetšego lapa la moruti ka go timelelwa ke mohumagadi go ile gwa kwanwa gore go tšwe lesolo la go yo mo nyaka.

[E tsopotšwe go tšwa go: *Mphato wa manaila* (2012); letl. 5–6; M. P. Masemola]

10 meputso

KAROLO YA C THETO**POTŠIŠO YA 3 SERETO SEO SE SEGO SA BONWA**

Bala sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Leeto la bophelo

Ge o le leetong la bophelo Hlaba koša pelong; Mme thabo lago le tlo Pharoganywa dithong tša gago.	4
Ge o le leetong la bophelo, Hlohleletša lerato pelong; Mme o kgonthišetšwa lerato La mmakgonthe a-kgodi-a-kgokgo.	8
Ge o le leetong la bophelo, Lora diloro pelong; Mme dimakatšo di tlo Hlatlagantšhwa ka dimakatšo.	12
Gomme ge, ka go realo, Ka lerato pelong yago, Ka dikoša le ditoro pelong, Sebaka sa botšofadi ga sego.	16

[Direti tše Nne: J. R. Maibelo]

- 3.1 Sekaseka sebopego sa ka ntle sa sereto se o lebetše ditemanatheto le methalotheto. (2)
- 3.2 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya kelelothallo temanathetong ya mathomo gomme o be o fe mohola wa yona. (2)
- 3.3 Temanathetong ya bobedi tsopola mothalotheo wo o tšweletšago mohlala wa tšhomišo ya poeletšomodu gomme o be o ngwale mohola wa yona. (2)
- 3.4 Temanathetong ya pele tsopola mothalotheo wo o tšweletšago tšhomišo ya tlogelo gomme o o ngwalolle ka botlalo go tšweletša dikarolo tšeo ditlogetšwego. (2)
- 3.5 Na go foka moya ofe mo seretong se? Thekga karabo ya gago ka ntilha e tee. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4 DIRETO TŠE DI BONWEGO

4.1 Bala sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Ngwato – RM Mogashoa

Kgomo e a tsha.
 E gangwa ke mang?
 E gangwa ke ye papadima ye naka lehubedu,
 Ke marumo a mašweu tekema. 4

Ke pula ya marotholodi a magolo,
 Ke leru la Mmamohlake ba rego,
La duma le se na pula le re bakela difako,
 Ke tladi e ile ya tia ya naka' lethata,
 Ke ye naka leboeledi a dithaga. 8

Ke ile ka duma boroko ka robala,
 Bjang ya ba legogwa ka ala,
 Mokgopa' noga ya ba kobo ka apara,
 Diloru ka lora mašula ka šulelwa ... 12

[Direto tša Sesotho sa Leboa (2012); Prof. D. M. Kgobe]

- 4.1.1 Hlaloša gore sereto se ke sa mohuta ofe? Thekga karabo ya gago ka dintlha tše pedi. (3)
- 4.1.2 Sekaseka moko wa ditemana tše ka dintlha tše tharo.
 - (a) Teori (1)
 - (b) Dintlha (3)
- 4.1.3 Hlaloša gore moreti o šupa eng ka mothalotheto wo o thaleletšwego. (1)
- 4.1.4 Laetša morumokwano wo o tšwelelago temanathetong ya 2. (2)

4.2 Bala sereto se gore o tle o kgone go araba dipotsišo.

Wa Boraro – B Tseke

O mmagohlomela maphankganya ntšhi sewelamaswing,
Mmatšhaatšhaa nawana tšhatšha sekopanyadikhutlo,
Tswiri, nonyana mogaši wa nonwane selo keleketla,
Wa boraro kgagaripane sephušula leago la baagišane. 4

Wa boraro, Dolara tše tharo ke bokae?
Wa boraro, sa bone bophelong ke eng?
Wa boraro, wa bohloko mojadibe ke mang?
Wa boraro, ya boselela hlatse ke mang? 8

O tshwetše mong-motsana ka didirwa ke mong-motse,
Wa ngetlela mong-motse a mong-motsana mafokodi,
Wa khutšo moya go tša bona dipelo wa šwahla,
Bobedi ka mehla ba utswana ka mesela ya mahlo, 12

Boka sa meetse sego ge se bona wa tšhobolo mmatswale.
Wa boraro, o swa o bapatša eng?
Ga o boife go tsena tše tharo difero,
Ka digwanapedi tša hlogo a masa mabarebare wa gamola, 16

Wa etša dintho o thokga tše ahlamišitšego melomo,
Ka a lebone makhura wa tšhela sa mello serupampa,
Wena mmamoneanya sebjala tše ntshwanyana motseng. 19

[Direto tša Sesotho sa Leboa (2012); Prof. D. M. Kgobe]

- 4.2.1 Hlaloša gore seretwa ke eng mo seretong se? Thekga karabo ya gago ka ntlha e tee. (2)
- 4.2.2 Hlaloša gore sereti se šupa eng ge se re "Bobedi ka mehla ba utswana ka mesela ya mahlo". (1)
- 4.2.3 Ahlaahla bohlokwa bja mainagokwa ao a šomišitšwego temanathetong ya pele. (1)
- 4.2.4 Tšweletša maikutlo a gago mabapi le sereto se. Thekga karabo ya gago ka ntlha e tee. (2)

4.2.5 Sekaseka molaetša wa sereto se ka dintlha tše tharo.

(a) Teori (1)

(b) Dintlha (3)

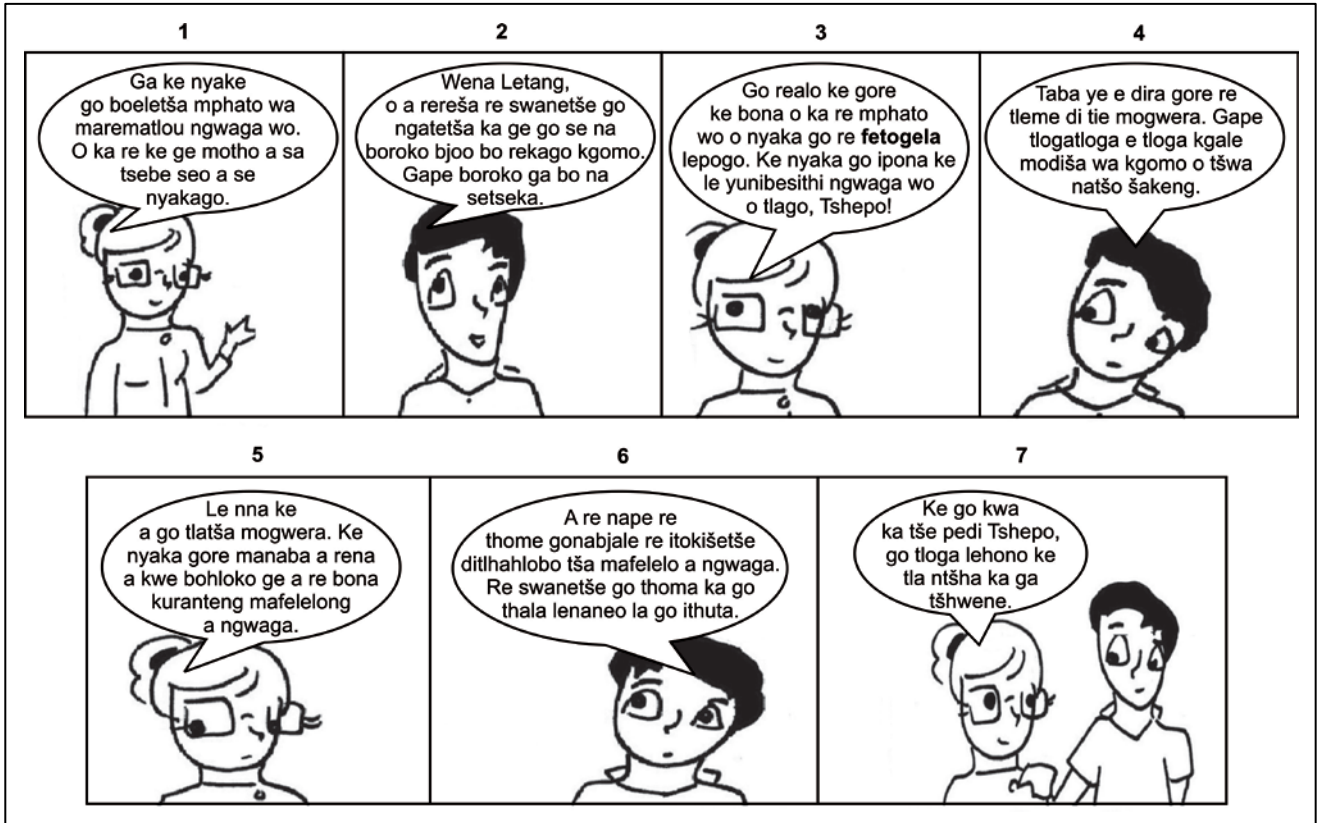
[20]

30 meputso

KAROLO YA D THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠO YA POLELO

POTŠIŠO YA 5

5.1 Itswalanye le poledišano ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

[Inthanete le boithamelolo]

- 5.1.1 Ngwala lefoko la mathomo la seboledi sa pele ka tumelo. (1)
- 5.1.2 Tsopola lešalašupi la kgato ya bobedi lefokong la bobedi la seboledi sa pele gomme o le šomiše bjalo ka lešalašupi la kgato ya boraro lefokong la gago go laetša kwešišo ya lona. (2)
- 5.1.3 Efa mohuta wa lediri leo le kotofaditšwego Puduleng ya 3 gomme o le fetošetše go lediriši. (2)
- 5.1.4 Hlaloša seema se se boletšwego ke Tshepo polelong ya gagwe Puduleng ya 4. (1)
- 5.1.5 Puduleng ya 5 Letang o šomišetše "bona" bjalo ka lediri. Šomiša lentšu leo bjalo ka lešala lefokong la gago go laetša ditlhalošo tše di fapanego. Bolela gore ke lešala la mohuta ofe. (2)
- 5.1.6 Šomiša lediriletšo le "ithuta" go tšwa Puduleng ya 6 bjalo ka lethuši lefokong la gago go laetša kwešišo ya lona. (1)
- 5.1.7 Na mohola wa tšhomišo ya "tše pedi" Puduleng ya 7 ke ofe? Efa dintlha tše pedi. (2)

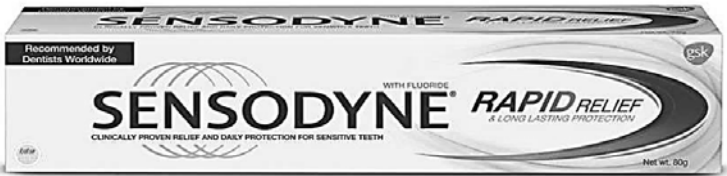
5.2 Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

Barutwana ba mephato ya fase o ka se ba kwešiše. Ge **morutiši** a sa tšwele ka phapošeng, e ba leemaema etšwe ba lailwe gore ba se tšwe tseleng. Bana ba bangwe ba ithoma dikgapana ka go ya dintlwaneng tša boithomelo mola ba bangwe ba tlatlala ditupung tša diphapoše tša sekolo. Bana bao ba ratago go latela melao ba tšwela pele ka mešongwana yeo ba e filwego le go ithuta. Semaka ke barutwana ba marematlou, morutiši o gona ka phapošeng goba ga a gona go dula go itše tu! ka phapošeng ya bona.

- 5.2.1 Hlaloša mmolelwana wo "go ithoma dikgapana". (1)
- 5.2.2 Bontšha hlogo, modu le moselana wa lentšu leo le kotofaditšwego. (3)
- 5.2.3 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya leadingwa gomme o ngwale lentšu la maleba la Sepedi sebakeng sa lona. (2)
- 5.2.4 Hlaloša mošomo wa moselana wo o thaleletšwego ka mo temaneng. (1)
- 5.2.5 Ngwala gore leekiši le "tu!" le bopilwe go tšwa go lentšu lefe. Mohola wa lentšu leo ke ofe? (2)
- 5.2.6 Šomiša lentšu le "sekolo" lefokong la gago go fapana le ka mokgwa wo le šomišitšwego ka gona mo temaneng go tšweletša tlhalošo ye nngwe. (1)

5.3 Lebedišiša papatšo ye gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

KALAFO YA MENO

A meno a gago a a šia? O kwa bohloko ge o a gohla?
Gona šomiša "Sensodyne". E tloša bohloko bja meno a go šia ka ponyo ya leihlo!

Mathata a gago a fihlile mafelelong ka "Sesodyne"!
Kitimela mabenkeleng e sa le gonabjale!

[Inthanete le boithlamelo]

- 5.3.1 Na go bapatšwa eng mo papatšong ye? (1)
- 5.3.2 Mohola wa setšweletšwa se ke ofe? (1)
- 5.3.3 Efa molaetša wa pepeneneng le wa go ipahla wa papatšo ye. (2)

[25]

POTŠIŠO YA 6

Badišiša temana ye e latelago, gomme o e phošolle.

Hlokomela: Polelo ya go hlweka, mopeleto, tirišo ya tlhakakgolo le maswaodikga, kgaoganyo le kgokaganyo ya mantšu.

Goba motswadi pele ga nako ke hlobaboroko ka mo nageng. Barutwana ba bangwe ba basetsana ba ima pele ga nako. Ge morutwana wa go hlagela ke kotse yeo a ka hloka thekgo le tlhohleletšo, bokamoso bja gagwe bo a gakanega. Basetsana ka bo bona ka dikolong ba eletšane mabapi le boimana. Ruri ba tloge ba gana ganigani Basetsana bao ba ilego ba ba batswadi pele ga nako ba swanetše go thegwa le go hlohleletšwa gore ba tšwetše dithuto tša bona pele. Sa go kwiša bohloko ke gore mošimane ge a kwele gore morwalo ke wa gagwe, o timelela bjalo ka phoka ge letšatši le tlhaba. Go tloga moo o ya sekolong se sengwe go tšwetša dithuto tša gagwe pele.

[10]

35 meputso

Palomoka: 100 meputso